

Salih Trako

ŠERHI WASIYYETNAME - I BERGIWI SA PREVODOM NA SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

U bogatoj zbirci manuskripata Orijentalnog instituta u Sarajevu, nalazi se izvještan broj alhamijado rukopisa, to jest onih koji su pisani na srpskohrvatskom jeziku arapskim pismom.¹⁾ To su najčešće pojedinačne pjesme uvrštene u "medžmue" — bilježnice raznovrsnog sadržaja, ali ima i cjelovitih djela. Našu pažnju je privukao manuskript jednoga djela na koji ovdje želimo ukazati.

Riječ je o poznatom vjeronaučnom udžbeniku Wasiyyetname, tačnije komentaru Wasiyyetname, sa uporednim interlinearnim prevodom na srpskohrvatskom jeziku. Ovo po imenu autora djelo (popularno nazivano Bergivija) je i u našim krajevima bilo u širokoj upotrebi naročito u muslimanskim osnovnim vjerskim školama (mektebima).

Rukopis komentara Wasiyyetname, koji ovdje želimo prikazati, čuva se u zbirci manuskripata O. I. zaveden pod br. 4609. Otkupljen je od Abdurahmana Terzića iz Sarajeva 1959. godine. Uvezan je u kartonski, sada dotrajali povež. Broji 161 listova (veličine 23,5 x 16,5 cm., sa originalnom folijacijom od 1-161). Na stranici po 8 redaka osnovnog teksta i teksta komentara djela pisanog u vidu integralnog teksta, sa isto toliko redaka interlinearnog prevoda na srpskohrvatskom, dakle 16 redaka teksta na jednoj stranici. Djelo je prepisano dosta korektnim "nesh" pismom, crnom tintom, rukom nepoznata prepisivača. Papir bijel, deblji, dosta grub.

Početak djela, nakon "besmele", čini opširniji uvod koji ovdje donosimo u fotokopijama, i to kako zbog naziva djela (Wasiyyetname), imena autora osnovnog djela (Muh. b. Pir Ali Bergiwi) i imena komentatora (Šeyh Sadruddin Konyewi (što je u tekstu uvoda navedeno, tako i zbog vizuelnog predočavanja rukopisa čiji je tekst od početka do kraja jednoobrazno prepisan i preveden na naš jezik (osim posljednje stranice).

1. O ovoj zbirci nešto više vidjeti članak: Salih Trako i Lejla Gazić, Rukopisna zbirka Orijentalnog instituta u Sarajevu. Prilozi za orijentalnu filologiju XXV, ili poseban otisak o Orijentalnom institutu uzet iz POF XXV, str. 15-30, Sarajevo 1976.

A sada nešto više o djelu Wasiyyetname i o ovom primjerku komentara (br. 4609) tog djela.²⁾

Osnovno djelo Wasiyyetname ili Risale-i Bergiwi, ili Ilm-i hal-i Bergiwi (pod ovim nazivima se ovo djelo u katalogima manuskripata navodi) napisao je na turskom jeziku Taqiyuddin Muhammed b. Pir Ali Bergiwi (ili Brgili ili Birgevi, umro 980, ili 981/1572-74), 970/1562-63. g., dakle u doba vladavine osmanskog sultana Suleymana Kanuni (Zakonodavca, vladao od 1520. do 1566. g.). Komentar na ovo Bergiwijino djelo (Šarh-i Wasiyyetname) napisao je 140 godina kasnije također na turskom Šeyh 'Ali Sadruddin Konyewi 1114/1702-03. g., kao što je istaknuto u uvodu, te u kolofonu na kraju ovog manuskripta.³⁾

Primjerak o kome je ovdje riječ ima vrijednost za našu nauku posebno iz slijedećih razloga:

a) Ovo je potpun primjerak komentara Wasiyyetname (od komentatora Sadruddina Konjewi), a uz to od početka do kraja preveden na srpskohrvatski jezik od riječi do riječi. Prevod je, kako je već rečeno, pisan interlinearno, nešto sitnijim "nesh" pismom.

b) Ovaj primjerak prepisao je nepoznati prepisivač, a prepisivanje je dovršeno 29. zulkadeta 1119/21. II 1708. g., dakle pet-šest godina nakon što je Sadruddin Konyewi napisao komentar Wasiyyetname.⁴⁾

c) I osnovni tekst ovoga komentara Wasiyyetname, i interlinearni prevod na srpskohrvatski, pisani su istom rukom, što sigurno ukazuje na to da je prevodilac na naš jezik i prepisivač ovog manuskripta ista osoba sa ovoga tla, premda se na kraju manuskripta nije potpisala, niti ime svoje kazala.

Iz iznesenog proizlazi da je ovo, koliko se za sada zna, prvi kompletan prevod komentara Wasiyyetname na naš jezik, preveden i prepisan od domaćeg čovjeka i to gotovo neposredno nakon što je komentator (Sadruddin Konyewi) dovršio svoj komentar.

Sadržaj ovoga djela (u ovom manuskriptu ispisan na zaštitnom listu u početku, drugom rukom, vjerovatno rukom nekog učenika — korisnika manuskripta, što se zaključuje iz toga što se rukopis kojim je sadržaj ispisan razlikuje od onoga kojim je ispisan tekst djela), kao i u drugim savremenim vjeronaučnim islamskim djelima sadrži dio koji govori o islamskoj dogmatici i eshatološkim postulatima (u ovom rukopisu do lista 50),

2. U zbirci manuskripata Orijentalnog instituta, pored spomenutog, nalazi se još 64 primjerka Bergiwijine Wasiyyatname i 48 primjeraka komentara i prevoda tog djela. Komenatri su najvećim dijelom primjerci komentara Wasiyyatname (kao i ovaj) napisanog 1114/1702-03. g. od poznatog komentatora Bergiwijina djela Sadruddina Konyewi.
3. Jedan od ovih rukopisa (br. 1580-3) predstavlja fragment Wasiyyatname sa prevodom na naš jezik. Nažalost djelo nije dovršeno, pa nema podataka o prevodiocu niti nastanku ovog manuskripta.
- 4) Djelo Wasiyyatnamu je još davno preveo na francuski jezik Garcin de Tassy pod naslovom: "Exposition de la foi Musulmane" pa je štampano u Parizu 1822. g., a preštampano u "L'Islamisme d'apres le Koran", 1874. g. Izdato je također u Carigradu 1804. g., a kasnije ponovo štampano. Ovo djelo je na tatarski u stihu preveo Abdul' Aziz Toktamiš—oglu, a zatim je štampano u Kazanu 1802. g. Kod nas je Wasiyyatnamu preveo na naš jezik bivši reis ul uleme Hadži Džemaluddin Čaušević, koju je uredništvo časopisa "Tarik" izdalo 1326/1908. g. u Sarajevu. Iza toga ovaj prevod je doživio još tri izdanja i to: 1327/1909., 1330/1912. i 1331/1913. g. Rukopisi Wasiyyatname nalaze se u mnogim zbirkama manuskripata u Evropi i na Istoku. Vidjeti: Gustav Flugel, Die arabischen, persischen und turkischen Handschriften der kaiserlich-koniglichen Hofbibliothek zu Wien. Wien 1867., dritter Band. S. 128; Charles Rieu, Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, London 1888., s. 6-79; Hagg Halifa, Kaşfuzzunun I, Istanbul 1941., str. 850; Kasim Dobrača, Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa sv. I, izdanje Gazi Husrevbegove biblioteke u Sarajevu, Sarajevo 1963., str. 119 i 458.

to jest o islamskim vjerskim načelima i zagrobnom životu; zatim, dio o islamskom moralu (do lista 102), i najzad, dio koji se odnosi na obredoslovlje (do kraja djela), tačnije na postupak oko sahrane mrtvacu po islamskim propisima, zatim obavezne pripreme radnje (abdest, gusl i dr.) za obavljanje kao i način obavljanja islamske molitve (namaza).

Ovaj primjerak komentara Wasiiyetname sadrži, kako je već rečeno, tekst osnovnog djela i tekst komentara, oba na turskom, pisani kontinuirano, kao integralan tekst — kako je to i bio običaj pri pisanju komentara — uz to sadrži i prevod komentara na srpskohrvatski, pisan interlinearno ispod turskog teksta, što je za nas od izuzetne važnosti.

Nameće se sada pitanje ovoga prevoda, njegove ispravnosti, adekvatnosti. Da bismo mogli izvući neke zaključke, uzećemo jedan kraći dio teksta prevoda sa početne stranice, kao i dio teksta sa jedne stranice iz sredine djela. Početni tekst prevoda glasi: "Neka je fala i dova, i bez kraja, i pofala i zafala i bez broja, oni Halik, u davanu kamil, u jedirisavanu kaplajisan, dunja stvorijo, insana terbije čini, oni svega svijeta Rabb, mahsus je. I neka je salat tamamile i bez hududa, i selam veliki i bez broja, mahsus, sve insanske marifete sastavio, i kufurske temelje pokopo, i svijetska pofala, i svega mahluka starij, pofalen, probrat, i čelad, i jarani, i koji su tabi' bile, i koja ulema amel čini, neka je na njih, noći i dana dok je, i drveta i mive dok je. Poslije ovoga troga, rahmet učinijo se, i magfired nemu, od uleme najbolje zna, od hodža najzahirni, u čuvanu velikoj mertebi dokućio, iz Brge..."

Nadalje, navodimo i tekst prevoda sa lista 89b, koji glasi: "... jera od jela sebeb od helaka i helaku što vodi od onoga čuvane. Iza najesti u jelu zarar kazan je, ama vino halal da bude ištah, ah da učini nevjernik nije, rekli su; jera u svakom dinu haram nije. Najnapre i u islamu haram nije bilo. Pošto fesadu sebeb poče bivati, ajetom haram učini se. Odanle izvađeno je (to jest iz djela Gawahiru'l-fiqh, što je u prevodu ispušteno). Vino halal da bude iskat kufur je..."

Ovako izgleda prevod turskog teksta na naš jezik i to od riječi do riječi, kao što se to može odmah iz neobičnog poretka riječi primijetiti. Ako damo adekvatniji prevod navedenog teksta, prevod koji je korektan kako u leksičko-semantičkom tako i u gramatičko-sintaktičkom pogledu i ta dva prevoda uporedimo, dolazimo do niza zaključaka: Prvo, prevodilac je ovakvom tehnikom prevođenja, s obzirom na strukturu rečenice turskog jezika, i morao ovako postupiti. Drugo, on je poznavao i turski, i naš jezik. Treće, prevodio je radi puka, što nas upućuje na dva nova zaključka: da je postojao interes za ovakvo prezentiranje djela narodu i da je bilo pismenih ljudi koji su se mogli koristiti ovakvim djelom. Četvrto, uočava se dovoljno znalačko odabiranje riječi kojima je protumačen osnovni tekst, vješto odabiranje i diferenciranje važnijega od sporednoga, što, imajući u vidu vrijeme u kom je ovaj prevod nastao, upućuje na nemalu obrazovanost prevodioca i na njegovu solidnu jezičku kulturu.

Uz sve navedene karakteristike ovoga prevoda, djelo predstavlja značajan spomenik kulturne historije i može da bude korišteno kao izvor za izučavanje našeg jezika s početka 18. stoljeća. Osim toga, i sam poduhvat da se ovaj komentar učini pristupačnim čitaocu sa ovoga tla, govori jasno kako o želji prevodioca, tako i o popularnosti djela kao udžbenika, koji prevodilac želi približiti čitaocu koji poznaje arapsko pismo, ali ne razumije ni arapski, ni turski jezik.

Korektan i adekvatan prevod navedenih dijelova teksta glasilo bi ovako:

"Beskrajna hvala i zahvalnost, beskonačna blagodarnost i zahvala, pripada Gospodu koji je savršeni dobročinitelj; čije blagodati obuhvataju sve; Tvorcu ovoga svijeta; Stvoritelju čovjeka; Gospodaru svih svjetova. Bezgranična i potpuna milost božja i bezbrojni pozdravi neka padnu naročito na onoga koji je sakupio sva ljudska lijepa svojstva i koji je temelj nevjerstva srušio; na ponosa svijeta, prvaka ljudi, Muhammeda Odabranika (božjega); na njegovu porodicu, drugove, sljedbenike, dosljedne učenjake, sve dok traje noć i dan i dok je stabala i plodova voćaka. A poslije toga, bogompomilovani, grijeha oprošteni, među učenim najučeniji, među obrazovanim najobrazovaniji, koji je u pravoj pobožnosti, i bogobožnosti savršen i koji je dostigao vrhunac istinske spoznaje, Muhammed al Birgewi..." (Prevod prve stranice uvoda).

"... jer smisao i svrha uzimanja jela je čuvanje, zaštita od stradanja i onoga što vodi stradanju. Dokazana je štetnost jela ako se jede nakon što se čovjek zasiti. Što se tiče vina, ako bi neko poželio da bude dozvoljeno, postoji mišljenje (neki pravnici su rekli) da time ne postaje nevjernik, jer (vino) nije u svim vjerama zabranjeno. Ali, kako je bilo uzrok mnogome zlu, kasnije je izrijekom (tekstom Kur'ana) zabranjeno. Iz djela Gawahiru' l-fiqh je uzeto mišljenje da je nevjerstvo (kufr) željeti da je vino (alkohol) dozvoljeno..."

Pored gore iznesenog o ovom djelu donijeli smo, kako je već istaknuto samo uvida radi, dijelove prijevoda, da bismo skrenuli pažnju naučne javnosti, posebno slavistike, i na ovaj izvor koji joj stoji na raspolaganju.

(Tekst u uvodu na listu 2b i 3a).

(Tekst na kraju djela, list 161b).

(Bilješke vidjeti u kolofonu na kraju lista 161b, fotokopija 4).

SUMMARY

In this short work one example of Alhamiado literature at the ground of Yugoslavia is presented. The manuscript No. 4609 vvhich is kept in Oriental Institute in Sarajevo is being discussed. It is a comentary on religious-scientific work Wasiyyetnama (Šerhi Wasiyyetnama) which was very popular in a greater part of Ottoman Empire and served several centuries as the textbook for religious instruction.

Wasiyyetnama was written by Muhammed b. Pir Ali in Turkish language 1562. Commentary on this work (Šerhi Wasiyyetnama) was written by Sheik Sadruddin Konyevi 1702 in Turkish language too.

Several years later this commentary of Konyevi was translated to Serbo Croat by an unknown translator, who also rewrote it in 1708. This manuscript is presented in the article.

The manuscript is important because of many reasons. This is one of the older documents of Alhamiado literature on the ground of Yugoslavia. The complete document is translated in Serbo Croat language by a native man. The manuscript presents the valuable source for a study of Serbo Croat language at the beginning of 18 th century and it is interesting for science, especially for Slavic studies.